

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ DERGİSİ

Istanbul Commerce University Journal of Science

<http://dergipark.org.tr/ticaretfbid>

Araştırma Makalesi / Research Article

KİLİSE YAPILARININ DÖNÜŞÜMÜNÜN GAZİANTEP ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ*

EXAMINING THE TRANSFORMATION OF CHURCH STRUCTURES
ON THE PERSPECTIVE OF GAZİANTEP

Enes HACIARAP¹

Fernaz ÖNCEL²

<https://doi.org/10.55071/ticaretfbid.1083685>

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
eneshaciarap@gmail.com

Geliş Tarihi / Received
06.03.2022

Kabul Tarihi / Accepted
09.08.2022

Öz

Gaziantep, geçmişten günümüze zengin kültür katmanına sahiptir. Bu kültür katmanından günümüze ulaşan yapılar arasında Gaziantep kiliseleri önemli bir yer tutar. Zamanla işlevini yitiren ve bozulan kiliselerden üçü şehir merkezinde, biri Nizip ilçesinde yer almaktadır. Bu kiliselerin, yeniden yaşama katılması ve gelecek nesillere aktarılması için yerel yönetimler tarafından her birine farklı dönemlerde farklı işlevler verilmiştir. Günümüzde şehir merkezinde bulunan üç kilise kamusal bir alan olarak işlevini sürdürürken, Nizip ilçesinde yer alan kilise atıl vaziyettedir. Bu makale kapsamında; Gaziantep şehir merkezinde yer alan Surp Asdvadzadzin Kilisesi, Aziz Bedros Kilisesi, Kendirli Kilisesi ve Nizip ilçesinde yer alan Fevkani Kiliseleri için yapılan güncel koruma uygulamaları “yeniden işlevlendirme” bağlamında incelenmiştir. Bu kiliselere verilen yeni işlevlerin, yapıların somut ve somut olmayan değerleri (kullanıcı kitlesi, bulunduğu konum, yapının fiziksel durumu vb.) yerinde yapılan araştırmalar ışığında değerlendirilmesi, karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu karşılaştırma ile verilen işlevlerin yaşanabilirliğinin çağdaş yaşam koşullarına uygunluğu ve sürdürülebilir bir koruma yaklaşımı bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep kiliseleri, koruma, restorasyon, yeniden işlevlendirme.

Abstract

Gaziantep, has a rich cultural layer from past to present. Gaziantep churches occupies an important place among the structures that have survived from the cultural layer. The churches lost their function and deteriorated over time, three of them are located in the city center and one is located in Nizip. Different functions have been given to each of these churches in different periods by local governments in order to reintegrate them into life and pass them on to future generations. Nowadays, three churches in the city center continue to function as public spaces, while the church in Nizip is idle. In this article; Current conservation practices for Surp Asdvadzadzin Church, St. Bedros Church, Kendirli Church, Fevkani Church located in Nizip district in Gaziantep city center; It has been studied in the context of “re-functionalisation”. It is aimed to evaluate and compare the new functions given to these churches and the tangible, intangible values of the buildings (user group, location, physical condition of the building, etc.) in the light of on-site research. With this comparison, it is aimed to evaluate the livability of the given functions in terms of their suitability for modern living conditions and a sustainable conservation approach.

Keywords: Gaziantep churches, protection, refunction, restoration.

*Bu yayın Enes HACIARAP isimli öğrencinin İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Koruma ve Restorasyon Programındaki Lisansüstü tezinden üretilmiştir

¹İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
eneshaciarap@gmail.com, Orcid.org/0000-0002-2664-9022.

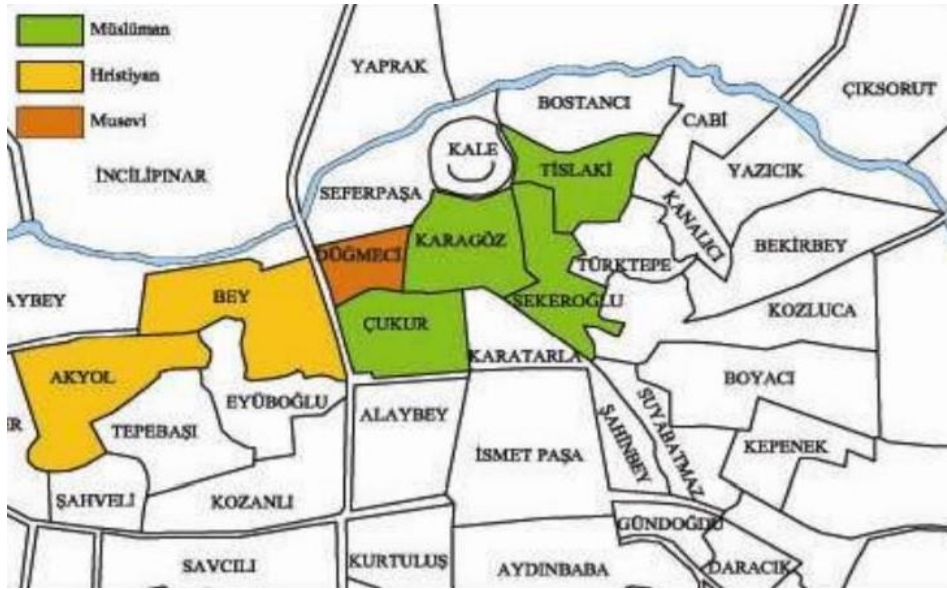
²İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye.
fernazoncel@gmail.com, Orcid.org/0000-0002-8919-6016.

1. GİRİŞ

Gaziantep, Paleolitik ve Tunç dönemlerinden itibaren birçok medeniyet ve uygarlığın yerleşim yeri olarak kullanılmıştır (Sönmez, 2018). Mezopotamya bölgesinde kurulan şehir ayrıca İpek Yolu'nun üzerinde konumlandığı için stratejik bir öneme de sahiptir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan şehir ayrıca konumundan dolayı da zengin kültürel mirasa sahiptir. Eski yerleşim yeri bugünkü şehir merkezinin 12 km. kuzeybatısında yer alan Dülük Köyü'ndedir. Yapılan arkeolojik çalışmalarda kalkolitik, taş ve bakır dönemlerine ait kalıntıların bulunması sebebi ile Anadolu'nun ilk yerleşim yerleri arasında gösterilmektedir. Babil İmparatorluğu'nun bir dönem hakimiyeti altında kalan şehir, M.Ö 1700'lü yıllarda ise Hitit Devleti'nin bir kenti olmuştur (Kanalıcı, 2012).

Roma, Bizans İmparatorlukları bu bölgede hakimiyet kurmuşlardır. O dönemlerden günümüze ulaşan Zeugma Antik Kenti'nin kalıntıları önemli bir yere sahiptir. Selçuklular, Memlûklüler ve Osmanlılar bölgede yaşadıkları dönemlerde çok sayıda medrese, cami, han ve hamam inşa etmişlerdir. Bu medeniyetler döneminde inşa edilen yapılar, kültürel aktarımlar şehre ticaret ve el sanatları yönünden de katkı sağlamıştır (Ünal, 1998).

Gaziantep, birçok kültürü ve medeniyeti barındırdığından dolayı çok katmanlı bir şehirdir. Günümüze ulaşan bu kültür, geçmişe dair bilgi ve belge niteliği taşımaktadır. Şehrin yerleşimine bakıldığı zaman çoğunlukla Müslümanların Gaziantep Kalesi çevresine, Musevilerin Düğmeci Mahallesi, Hristiyanların ise Bey Mahallesi ve Akyol Mahallerine yerleştiği görülmektedir (Gül, 2005).

Şekil 1. Gaziantep'te Bulunan Nüfus Gruplarının Etnik Kökenlere Göre Dağılımı (Tatlıgil, 2005)

Gaziantep genelinde kiliseler, farklı dönemlerde şehrin merkezlerine ve hakim noktalarına inşa edilmiştir. Şehir sınırları içerisinde günümüze ulaşan dört adet kilise vardır. Bu kiliselerden bir tanesi Nizip ilçesinde; üç tanesi ise şehir merkezinde yer almaktadır.

Zaman içerisinde çeşitli etkenlerden dolayı cemaati azalan kilise yapıları işlevini yitirmiştir. Bu kiliselere farklı dönemlerde çeşitli işlevler verilmiştir. Günümüzde şehir merkezinde bulunan üç kilise kamusal alan olarak işlevlendirilmiştir. Nizip ilçesinde ki kilise yapısı ise atıl vaziyettedir.

12. yüzyılda yapıldığı belirtilen fakat yapım tarihi tam bilinmeyen Nizip ilçesinde yer alan Fevkani Ortodoks Kilisesi, 1800'lü yıllarda camiye çevrilmiştir ancak 1888 yılında ilçe merkezinde inşa edilen camiler nedeni ile atıl durumda kalmıştır. 1970-1971 yılları arasında belediye tarafından depo olarak kullanılmış, 1971 yılında tekel idaresine kiraya verilmiştir (Eker 2006). Günümüzde ise yapı atıl durumda kalmıştır. Şehir merkezinde bulunan Surp Asdvadzadzin Kilisesi (Kurtuluş Cami) 1892 yılında inşa edilmiştir. Yapı Ortodoks Kilisesi'dir. Kilise 1920'li yıllarda şehirde Ermeni nüfusu azalınca 10-15 sene atıl durumda kalmıştır. 1934 yılında Adalet Bakanlığına tahsis edilen yapı 50 sene hapisane olarak kullanılmıştır (Kartal, 2015). 1982 senesinde bir vatandaş tarafından Adalet Bakanlığı himayesinden satın alınarak camiye çevrilmiştir. Yapı hâlâ camii olarak kullanılmaktadır. Aziz Bedros Kilisesi 1723 yılında inşa edilen Katolik Kilisesi'dir. 2005 yılında yol yapım çalışması sırasında bulunmuştur. Bir dönem depo olarak kullanılan kilise, 2008 yılından itibaren "Ömer Ersoy Kültür Merkezi" olarak kullanılmaktadır. Kendirli Kilisesi 1898 yılında inşa edilen bir Katolik Kilisesi'dir. Yapı birçok farklı işleve çevrilmiştir. Gaziantep kuşatması sırasında (1920-1921) Fransızlar tarafından siper olarak kullanılmıştır. Kilise bir dönem sinema ve halkevine dönüştürülmüştür (Güllü, 2009). Günümüzde ise "Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü" olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında Gaziantep sınırları içerisinde bulunan yukarıda bahsedilen dört kilise incelenmiştir. Bu kiliselerle ilgili çeşitli kurum ve kuruluşlardan belge, proje, görsel resimler edinilmiş, yerinde gözlemler yapılarak değişim ve bozulma süreçleri ve bunun sonucunda yapılan restorasyon projeleri incelenmiştir. Yapıların yeniden yaşatılması için verilen yeni işlevleri koruma kriterleri bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin olumlu ve olumsuz tespitleri birbirleri ile karşılaştırılmıştır. Böylece restorasyon uygulamaları incelenerek yapılacak yeni uygulamalara ışık tutması hedeflenmiştir.

2. KORUMA VE YENİDEN İŞLEVLENDİRME

İnsanların kültürlerini en iyi şekilde yansıttığı belgeler mimari yapılarıdır. Mimari ve kültürlerin gelecek nesillere aktarılması koruma bilincini geliştirmiştir (Kiper, 2006). Kelime olarak koruma kavramı; tarihi yapıların tahrip edilmesine ve yıkılmasına engel olmak için kullanılan müdale yöntemlerindedir.

Koruma kavramı ilk olarak 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde Viollet-le-Duc ile beraber Avrupa'da gelişmeye başlamıştır. Koruma düşüncesinin gelişiminde ilk olarak Fransa, İngiltere ve İtalya'da "üslup birliğine varış" endişesi ile yapılan onarımlar; bunun tartışma sebebi olması nedeniyle karşı tepki olarak hiç restorasyon yapılmamasını isteyen "romantik görüşün" ileri sürülmesi, sürecin parçaları arasındadır (Ahunbay, 2009). 1964 senesinde çıkarılan Venedik Tüzüğü'nün 3. Maddesinde "Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumaktır.", 4. Maddesinde ise "Anıtların korunmasındaki temel tavrı korumanın kalıcı olması ve sürekliliğinin sağlanmasıdır." korumanın önemini belirtmektedir (Venedik Tüzüğü, 1964).

Ülkemizde ise Avrupa ile paralel olarak Osmanlı döneminde 19. yüzyılda Asar-ı Atika Nizamnameleri ile ilk yasal düzenlemeler yapılmıştır (Ahunbay, 2009). Nizamnamelerde esas olarak arkeoloji alanındaki çalışmaları düzenlemektedir. Cumhuriyet döneminde ise 1973 yılında 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma' kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun 1710 sayılı Eski Eserler Yasasında 'sit' tanımı yapılmıştır (Madran, 2002).

Eski tarihlerden günümüze ulaşan dini yapılar, mezar anıtları ya da işlevsel binalar bugün dünya mirasının yapıları olarak korunmaya değer bulunmaktadır (Ahunbay, 2009). Koruma altına alınan tarihi yapılarda önemli nokta ise üzerinden geçen zaman değil taşıdığı değerlerdir. Bir yapının

korunmaya alınabilmesi için kültürel, sanatsal, mimari olarak değer taşıması gereklidir (Turanlı & Satıcı, 2021). Korumanın temel probleminden biri; neyin, nasıl, ne kadar korunacağıdır.

Tarihi yapılarda birçok koruma yöntemi vardır. Bu koruma yöntemleri Ahunbay'ın sınıflandırmasına göre; sağlamlaştırma, bütünleme, yeniden işlevlendirme, yeniden yapma, temizleme, çağdaş ek, taşımadır (Ahunbay, 2009).

Günümüz istek ve ihtiyaçlarının değişmesi, teknolojinin hızla gelişmesi, nüfusun artması gibi nedenlerden dolayı korunması gerekli tarihi yapılar işlevsel ve fiziksel olarak bozulmaktadır. Tarihi yapıların korunması ve gelecek nesillere aktarılması için en önemli unsurlardan biri işlevdir. Günümüzde bulunduğu çevre ihtiyaçları ve insan etkileri göz önünde bulundurularak korunması gerekli tarihi yapıların yaşanabilirliğini sağlamak için yeni işlevler verilmektedir. Mevcut binaların yeniden kullanılmasını gerektiren sebepler; binaların orijinal işlevini kaybetmesi ve işlevsel olarak eskimesidir (Altınoluk, 1998).

Günümüzde restore edilen yapılar özgün işlevlerinden farklı bir işleve dönüştürülmüştür. Bunların birçok sebebi vardır. Bu sebepler arasında; atıl durumda kalan tarihi yapıların yeniden işlevlendirilerek topluma kazandırılması, binaların orijinal işlevini kaybetmesi, kentsel çevre ve imar değişikliği, sosyokültürel yapının dönemselsel olarak farklılık göstermesi, kişilere veya yaşadığı topluma ekonomik olarak yarar sağlaması ve dini farklılıklar nedeni ile yapıların yeniden işlevlendirilmesi gibi birçok neden vardır (Turanlı & Satıcı, 2021). Yeniden işlevlendirme kavramında asıl amaç yapılarda sürdürülebilirliktir. Bu sürdürülebilirlik neticesinde tarihi yapıların hem korunması hem de gelecek nesillere aktarılması sağlanmaktadır (Ünlü & Ünver, 2019).

Özgün işlevini kaybeden veya işlevsel olarak eskiyen yapılar kullanılamaz hale gelip tarihi değerlerini kaybetmektedir. Tarihi yapıların günümüz şartlarında değerlendirilerek geleceğe aktarılması önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda yapıların yeniden işlev verilerek kullanılması, geleceğe aktarılması sağlanmaktadır (Altınoluk, 1998).

Yeniden işlevlendirme kavramı ilk olarak Carta Del Restauero bildirisinde ifade edilmiştir. Bildirinin zamanla yetersiz kalması sonucunda, 1964 yılında Venedik Tüzüğü Carta Del Restauero bildirisini temel ve örnek olarak anıtsal olan binaları yerinde korumak, yeniden işlevlendirilerek korunacak yapılarda; özgün malzemelerin kullanılması, dönemselsel katkılarının göz ardı edilmemesi, yapılan onarım ve işlemlerin özgün yapının önüne geçmemesi, farazi tahminlere dayanarak onarım ve müdahalelerin yapılmaması öncelikli olarak belirtilmiştir. Bu nedenlerle Venedik Tüzüğünde yeniden işlev kazandırılan yapıların plan şemasının değiştirilmemesi gerektiği, yapılara yeni verilen işlevlerin kurallara uygun şekilde uygulanması gerektiği önem arz etmektedir (Uğursal, 2011).

Tarihi yapıların özgünlüğünü bozmadan kullanılabilirliğini kaybetmiş ve insanların ihtiyaçlarını karşılayamayacak olan yapılar yeni işlevler verilerek korunabilir. Zamanın ve teknolojinin ilerlemesi ile birçok tarihi yapı günümüz ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bu nedenle yapılar bu süreçte günümüz şartlarına bakılarak farklı işlevlere dönüştürülmektedir. Farklı işlevlere dönüştürülürken zamanın sunduğu ihtiyaçlar doğrultusunda yapılara nitelikli ve niteliksiz ekler yapılmaktadır (Turanlı & Satıcı, 2021). Venedik Tüzüğü'nün 13. Maddesinde şöyle yer almaktadır:

“Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir (Venedik Tüzüğü 1964)” denilmektedir.

Bu makale kapsamında; Surp Asdvadzadzin Kilisesi (Kurtuluş Cami), Aziz Bedros Kilisesi (Ömer Ersoy Kültür Merkezi), Kendirli Kilisesi ve Nizip Fevkani Kilisesi için yapılan güncel koruma ve restorasyon uygulamaları, özellikle yeniden işlevlendirme bağlamında karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

3. GAZİANTEP VE KİLİSELER

Gaziantep tarih boyunca Anadolu'da kurulan devletler ve medeniyetler için önemli bir şehir olmuştur. Mezopotamya ve İpek Yolu üzerinde bulunmasından dolayı ise birçok uygarlık ve devlete ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Bu sebeplerden dolayı kültürel, dini, mimari olarak çeşitliliği fazla olan bir yer haline gelmiştir. Şehirde aynı anda yaşayan farklı etnik gruplar ve dini topluluklar şehrin biçimlenmesinde ve mimarisinde etkili olmuştur.

Gaziantep'te bulunan kiliseler Protestan, Gregoryen, Katolik, Ortodoks cemaatlerinin kendi dini görüşlerini topluma sunmak için gerçekleştirdiği yapılar olmuştur. Gaziantep, gayrimüslimler için önemli bir merkez haline gelmiştir. Bunun en önemli sebepleri arasında stratejik konumu ve yüksek ticaret kapasitesidir (Yüce, 2010).

Şekil 2. XIX. yüzyılın son yıllarında Surp Asdvadzadzin Kilisesi ve çevresindeki yerleşimler (Uğurluer, 2008)

4. GAZİANTEP'TE BULUNAN KİLİSELERİN YENİDEN İŞLEVLENDİRME BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışma kapsamında incelenilen dört kilisenin üç tanesi şehir merkezinde bir tanesi ise Nizip ilçesinde bulunmaktadır. İncelenilen kiliseler farklı dönemlerde inşa edilmiştir. Kiliseler dönemin ve zamanın sunduğu şartlara bakılarak farklı işlevlere çevrilmiştir. Surp Asdvadzadzin Kilisesi

(Kurtuluş Cami) cami işlevi, Aziz Bedros Kilisesi (Ömer Ersoy Kültür Merkezi) kültür merkezi işlevi, Kendirli Kilisesi (Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü) araştırma enstitüsü işlevine dönüştürülmüş, Nizip Fevkani Kilisesi atıl durumda kalmıştır.

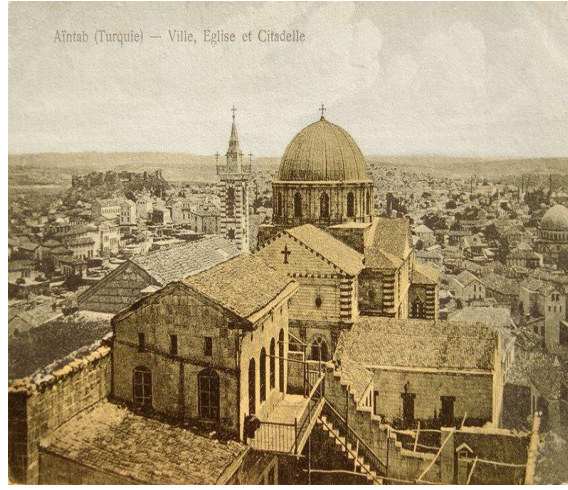
Şekil 3. Gaziantep Şehir Merkezinde Bulunan Yeniden İşlevlendirilmiş Kiliseler

4.1 Surp Asdvadzadzin Kilisesi (Kurtuluş Cami)

Konumu: Surp Asdvadzadzin Kilisesi (Kurtuluş Cami) Gaziantep Şahinbey ilçesi, Tepebaşı Mahallesi, 3 pafta, 101 ada, 1, 2, 3 nolu parsellerde bulunmaktadır. Doğu tarafında Adil Özbek Caddesi bulunmaktadır.

Tarihsel Gelişimi: Şehirde yaşayan Ermeniler ilk olarak kilisenin bulunduğu Hayık Tepesi'nin doğusunda, kayalık bölgede bulunan bir mağarayı dini ibadetlerini gerçekleştirmek için kullanmışlardır. Zaman içerisinde mağaranın batı bölgesindeki kayaların oyulması ve üç tane sütun eklenerek kilise inşa edilmiştir (Hillez, 2016). İnşa tarihi belirli olmayan kilise Canbakal'ın Piskopos Paren Melkonian'a istinaden verdiği bilgilere göre Gaziantep'in XVII. yüzyıldaki ilk önemli Ermeni Kilisesi'dir (Canbakal, 2007). Kilise zaman içerisinde tahribata uğrayıp onarım geçirmiştir. Yapının en son olarak 1873 yılında onarım geçireceği sırada yeni bir kilisenin yapımı kararlaştırılmıştır (Demir, 2021). Bu yapıyı kararlaştırılan kilise Surp Asdvadzadzin Kilisesi'dir.

Surp Asdvadzadzin Kilisesi'nin inşası 1873 yılında başlamış, Osmanlı-Rus Savaşı ve salgın hastalıklar sebebiyle Amerikalıların desteğiyle, gecikmeli olarak 1892 yılında tamamlanmıştır. Kilise, İstanbul'daki yapıları ile ünlü olan Sarkis Balyan tarafından planlanmış, taş işçiliği ise Sarkis Kadehçyan tarafından yapılmıştır (Hillez, 2016). Cumhuriyetin ilanının ardından gayrimüslim nüfusunun şehirde azalması ve yapıların kullanılmaması sonucu yapı ibadete kapatılmıştır (Hillez, 2016).

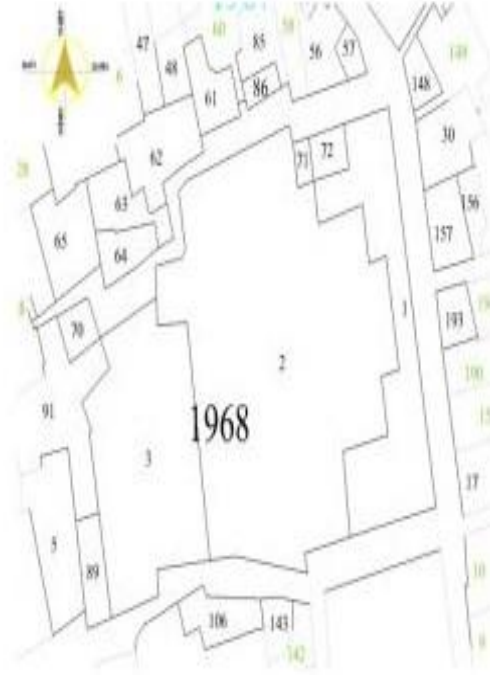

Şekil 4. Kurtuluş Cami (Gaiadergi,2016)

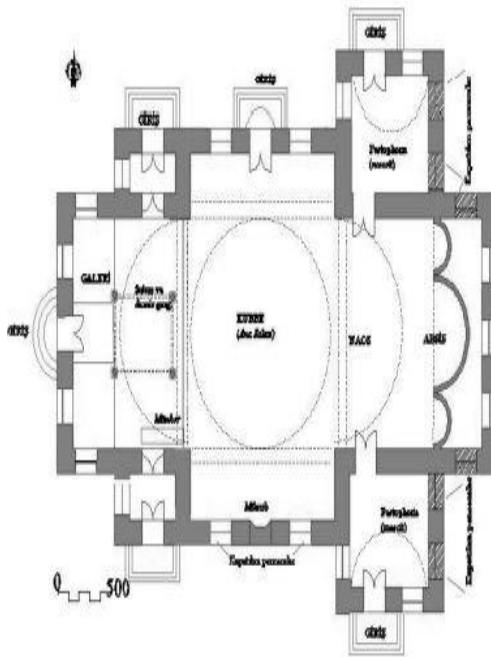

Şekil 5. Kurtuluş Cami

Mimari Özellikleri: Surp Asdvadzadzin Kilisesi (Kurtuluş Cami) katedraldir ve Ermenilerin Gaziantep'te yapmış olduğu en büyük yapıları arasındadır. Yapı gotik üslubu yansıtmaktadır. Dikdörtgen planlı haçvari bir kilisedir. Kilise içerisi 3 bölüme ayrılmıştır. Haçın kolları üstünde, kırma çatı ve alınlık yer alır. İçeride çatı altında çapraz tonozlarla örtülmüştür. Ana mekanın orta kısmı dairesel kasnaklı yüksek kubbelidir (Yarullina, 2015). Kesme taş ile yapılan duvarların üzerinde ilk iki sırada sivri kemerli pencereler, üst kısmında yuvarlak pencereler vardır (Sagır,2014). Malzeme olarak yörede bulunan keymih, havara ve bazalt taşları kullanılmıştır. Yapının çatı örtüsü kırma çatıdır. Güney cephesinde ise sıralı şekilde 3 adet pencere yer almaktadır. Yapıya kuzey ve güney tarafında bulunan kapılarından girilmektedir. Yapının 5 adet kapısı vardır. İki kapısı kuzey, iki kapısı güney, bir kapısı ise batı cephesine bakmaktadır (Yarullina, 2015).

Şekil 6. Vaziyet Planı (Hillez,2016)

Şekil 7. Plan (Hillez,2016)

İşlevsel Özellikleri: Surp Asdvadzadzin (Kurtuluş Cami) birçok işleve çevrilmiş bir tarihi yapıdır. Bu verilen işlevler dönemsel olarak farklılık göstermektedir. Yeniden işlevlendirilen yapının hem çevre, hemde yapı ile bir uyum içerisinde olması gereklidir. Kilise 1930 yılında Adalet Bakanlığı bünyesinde 50 seneye yakın hapisane olarak kullanılmıştır (Kartal, 2015). Hapisane olarak kullanılan yapı hem kullanıcılar için hem de çevre için yanlış bir işlevlendirilme tercihi olmuştur. İçinde pek çok değişiklik yapılması, çok müdahale edilmesi gerektiğinden yapı ağır bir tahribata uğramıştır. İncelenen Surp Asdvadzadzin (Kurtuluş Cami) 1983-1984 yılları arasında camiye dönüştürülmüştür. Günümüzde de cami işlevini sürdürmektedir.

Surp Asdvadzadin Kilisesi'ne (Kurtuluş Cami), cami işlevi verilen kiliselerde görüldüğü gibi birçok ekler ve müdahaleler olmuştur. Kiliseler ve camilerin plan şemaları açısından birçok farklılıkları bulunmaktadır. Kiliseler, doğu batı eksenli olup apsisi doğuya bakar. Camilerin mihrabı ise güneydoğu cephesinde bulunmaktadır. Bu nedenle incelenen Surp Asdvadzadin Kilisesi'nin (Kurtuluş Cami) güney cephesindeki penceresi iptal edilerek mihrap nişi yapılmıştır. Kilise camiye dönüştürülürken yapıya minber ve vaiz kürsüsü eklenmiştir. Kilise döneminden kalan freskler ve resimlerin üzerileri kapatılmıştır. Caminin güneybatı tarafına silindirik gövdeli sivri külahlı yeni bir minare eklenmiştir. Kilise döneminden kalan çan kulesinin gövdesi yıkılarak üzerine güneybatı tarafındaki minare özelliklerini taşıyan ikinci minare yapılmıştır (Güllü & Karabekmez, 2016).

Şekil 8. Kurtuluş Cami

Şekil 9. Kurtuluş Cami

Çan kulesinin dairesel penceresi ve üzerinde kalan yarım daire kemeri günümüzde kapatılmıştır. Ayrıca çan kulesinin etrafında bulunan metal haçlar yerinden sökülmüş, güney ve batı cephesinde bulunan haç kabartmaları cami işlevine dönüştürüldüğünden tahribata uğramıştır (Hillez, 2016). Yapının camiye dönüştürüldükten sonra iklimlendirme çözümü klimalarla yapılmıştır. Bu durum yapının içindeki ve dışındaki görüntüyü olumsuz etkilemiştir. Kiliseden camiye çevrildiği dönemde kilisede bulunan motifler ve yazıtlar pencere kasaları içerisinde kaldığı için tahrip olduğu görülmüştür (Demir, 2021). Yapının taş olan zemini, camiye çevrildiği dönemde kible yönüne doğru halı ile kaplanmıştır. Kilise döneminde açık olan bazı pencereler camiye dönüştürülürken dolgu yapılarak kapatılmıştır.

Şekil 10. Kurtuluş Cami

Şekil 11. Kurtuluş Cami

4.2 Kendirli Kilisesi (Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü)

Konumu: Kendirli Kilisesi (Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü) Gaziantep Şahinbey ilçesi, Bey Mahallesi Atatürk Bulvarı üzerinde, 11 pafta, 132 ada, 1 nolu parselde yer almaktadır. Bitişik parselde ise Öğretmenevi bulunmaktadır (Hillez, 2016).

Tarihsel Gelişimi: Kendirli Kilisesi (Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü) 1862 yılında Gaziantep'te bulunan Katolik Ermenileri tarafından inşa edilmiştir. Yapım sırasında maddi yönden etkilenen Ermeniler III. Napolyon'dan maddi destek almıştır (Güllü, 2009). Kilise belli bir süre kullanıldıktan sonra harap olup kullanılamaz hale gelmiştir. Daha sonra 1898 yılında eski kilise yıkılarak yeni kilisenin inşasına başlanmış ve 1903 yılında ibadete açılmıştır (Yüce, 2010). Kilise Roma'da bulunan Saint Fransua Kilisesi'nden esinlenerek inşa edilmiştir. Mimarı Sarkis Usta Karayan'dır. Kilisenin planı Vatikan'dan, papalık makamından gönderilmiştir (Hillez, 2016).

Şekil 12. Kendirli Kilisesi (Hillez, 2016)

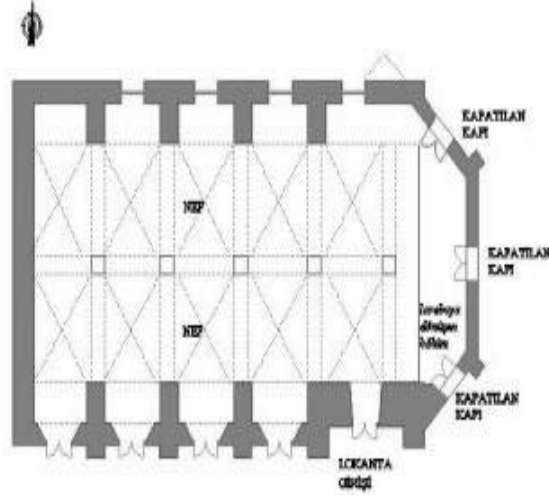
Şekil 13. Kendirli Kilisesi

Mimari Özellikleri: Kendirli Kilisesi (Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü) tek nefli bazilikal plan tipine sahiptir. Yapı malzemesi taş olan yapı, yığma teknik ile inşa edilmiştir. Malzeme olarak bölgede yaygın şekilde bulunan havara, keymih, bazalt taşları kullanılmıştır. Diğer yapı malzemeleri olarak demir ve ahşap kullanılmıştır. Yapının üst çatı örtüsü kırma çatıdır. Yapının zemin katına kuzey ve batı tarafında bulunan kapılardan giriş sağlanmaktadır.

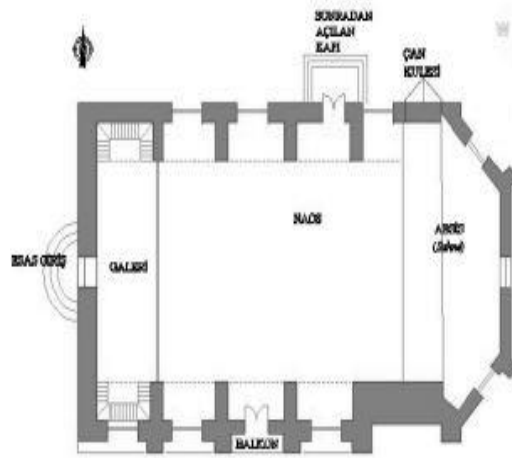
Doğu batı eksenli konumlandırılmış yapı, doğu tarafından apsisin yer aldığı dikdörtgen planlı bir kilisedir. Eğimli bir arazi üzerine inşa edilme nedeni ile doğu ve kuzey cepheleri iki katlı, güney ve batı cepheleri tek katlı görülmektedir. Yapıda bodrum kat mevcuttur. Bodrum katına, yapının

güney cephesinden, yol seviyesinden aşağı doğru merdivenlerle inilmektedir. Bodrum katı kare planlı çapraz tonozludur (Hillez, 2016).

Kilise zamanla işlevsel ve fiziksel olarak bozulmuştur. Bu nedenle yapıya farklı işlevler verilmiştir. 1921 yılındaki Gaziantep harbinde Fransızlar kiliseyi siper olarak kullanmıştır ve bina tahribata uğramıştır (Güllü, 2009). Belirli bir dönem sinema, halkevi, kültür merkezi olarak kullanılan kilise günümüzde yeniden işlevlendirilerek Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü'ne dönüştürülmüştür (Yüce, 2010) .

Şekil 14. Bodrum Kat Planı (Hillez, 2016)

Şekil 15. Zemin Kat Planı (Hillez, 2016)

İşlevsel Özellikleri: Kendirli Kilisesi sinema, lokal, halkevi, kültür merkezi gibi birçok işlevsel değişikliğe uğramıştır. İşlev değişikliğinde oluşan ihtiyaçlar sebebiyle yapıya müdahalelerde bulunulmuştur. Bu müdahaleler sonucunda yapının özgün görüntüsünü etkileyecek değişiklikler olmuştur. Kültür merkezi işlevi olarak verildiği dönemde Kendirli Kilisesi'nde özgün tavan yükseklikleri niteliksiz ekler ile kapatılarak tonoz görünümü yok edilmiştir. Yan duvarlardaki apsiler ve batı cephesi giriş kısmının üst kısmında bulunan pencere kapatılmıştır. Ayrıca çan kulesi yıkılmıştır. Halkevi ve lokal olarak kullanıldığı dönemde, kilisenin alt katında bulunan ıslak hacim malzemelerinin kiliseye uygun olmaması, yemek pişirme esnasındaki sıcaklık ve çıkan buharların sıvalara zarar verdiği görülmüştür. Bu nedenle yapıya uygun bir işlevlendirme olmadığı tespit edilmiştir. (Hillez, 2016). Kilise döneminde bema olarak kullanılan alan yeni ihtiyaçlar

doğrultusunda sahneye dönüştürülmüştür. Kilise duvarlarında bulunan freskler ve duvar resimleri sıva ile kapatılmıştır. Yapıya sonradan eklenen bu niteliksiz eklerin yapının özgün plan şemasını bozduğu görülmektedir.

Şekil 16. Kendirli Kilisesi (Korkmaz, 2021)

Şekil 17. Kendirli Kilisesi (Çekulvakfı, 2017)

Günümüzde yapı, yeniden işlevlendirilerek Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü'ne dönüştürülmüştür. Bu yeni işlev ile kültür merkezi dönemindeki niteliksiz eklerin kaldırıldığı, duvardaki muhdes sıvalar sökülerek özgün duvar resimlerinin ortaya çıkarıldığı görülmektedir.

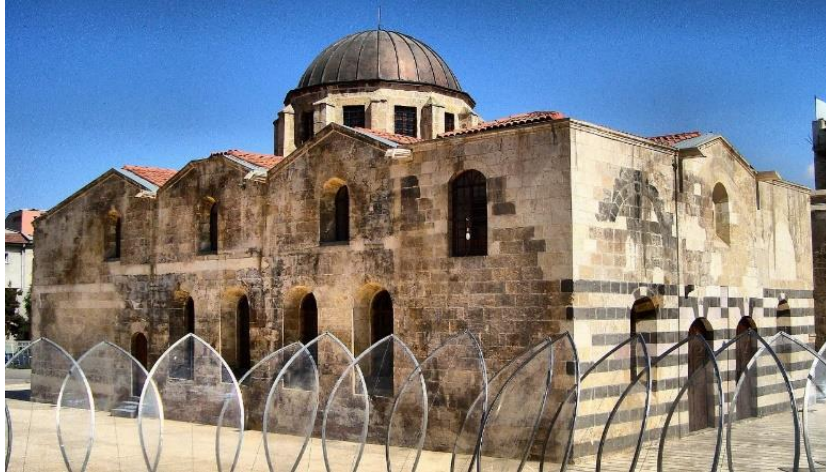

Şekil 18.Kendirli Kilisesi

4.3 Aziz Bedros Kilisesi (Ömer Ersoy Kültür Merkezi)

Konumu: Aziz Bedros Kilisesi (Ömer Ersoy Kültür Merkezi) Gaziantep Şahinbey ilçesi, Tepebaşı Mahallesi, Adil Özbek Caddesi, Soğanlı Bucağı Sokak'ın kesişme noktasında yer almaktadır. Kiliseye batı cephesinden, Adil Özbek Caddesi'nde bulunan merdivenlerle inilerek giriş yapılmaktadır.

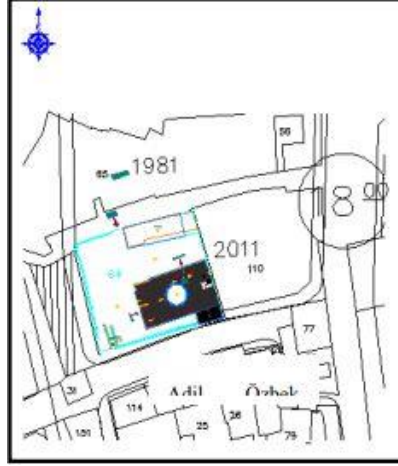
Tarihsel Gelişimi: Aziz Bedros Kilisesi'nin 1723 yılında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Kilisenin kitabesinin tahrip edilmesinden dolayı ismi tam olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklara göre 1868 yılında Aziz Bedros Kilisesi olarak inşa edilip ibadete açıldığı, kilise bahçesinde kız ve erkek çocuklar için ilkokul inşa edildiği, daha sonra ise bir iplik fabrikasının depo alanı olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Durma, 2015). Bir diğer kaynağa göre kilisenin ilk Katolik Ermeni Kilisesi olduğu, ortaya çıkarılmadan önce bir fabrikanın içerisinde etrafı tamamen evlerle çevrili ve kilisenin kitabesi tahrip olması sebebiyle isim konusunda yanlışlık yapıldığı belirtilmiştir (Yüce, 2010).

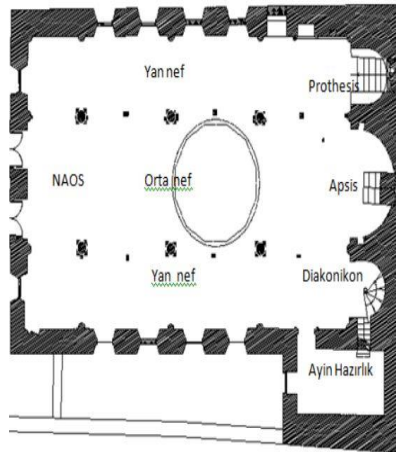
Şekil 19. Aziz Bedros Kilisesi (Cömertel, 2009)

Mimari Özellikleri: Aziz Bedros Kilisesi (Ömer Ersoy Kültür Merkezi) doğu batı eksenli konumlandırılmıştır. Giriş kapısı batı cephesinde olup kiliseye giriş iki eşit ölçüdeki kapılardan sağlanmaktadır. Din adamlarının halkla birlikte aynı kapıyı kullanmaması için kuzey cephesinin batı ucundan giriş sağlanmaktadır. Yapıda çan kulesinin olduğu bilgilerine rastlanmamıştır. 21x13 metre olan kilise, 2 sütun dizisi ile 3 nef ayrılan naos, atrium ve yan koridorlardan oluşan bazilikal planlı bir kilisedir. Narteks bölümü yoktur. Kilisenin giriş kısmında bulunan nişlerin içerisinde ve

pencerelerde haç motifi, melek figürü gibi semgesel işaretler bulunmaktadır. Mekanın iç aydınlatılması için kubbede sembolik değeri olan 12 adet pencere vardır. Kilise yığma yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Malzeme olarak inşasında havara taşı, keymih taşı, ahşap, demir, kireç harcı kullanılmıştır. Kilisenin çatısı oluklu kiremitlerle kapatılıp, kubbesi bakır levha ile kaplanmıştır. Kilisenin iç zemin süslemesinde ise pembe mermer ve bazalt taşı kullanılmıştır (Hillez, 2016).

Şekil 20. Vaziyet Planı (Hillez, 2016)

Şekil 21. Aziz Bedros Kilisesi Kat Planı (Hillez, 2016)

İşlevsel Özellikleri: Aziz Bedros Kilisesi (Ömer Ersoy Kültür Merkezi) 2005 yılında yol yapım çalışmaları sırasında ortaya çıkmıştır. Kilisenin iplik fabrikasının deposu olarak kullanıldığı dönemde güney girişi muhdes bir taş duvarla kapatılmıştır. Ayrıca o dönemde kat yüksekliğinden yararlanarak taşıyıcı sütunlara muhdes ahşap strüktür oturtulmuş ve galeri katı oluşturulmuştur. Böylece daha fazla eşya depolanması sağlanmıştır. Bazı açıklıklar moloz taş örgülerle kapatılmıştır. Bilinçsiz kullanıcılar tarafından yapı içerisinde yakıcı maddeler sebebiyle iç duvar sıvalarında kararmalar olmuş, sıvada bozulmalar meydana gelmiştir.

Şekil 22. Aziz Bedros Kilisesi (Gaziantephaberler, 2008)

Şekil 23. Aziz Bedros Kilisesi

2008 yılında restorasyonu yapılan Aziz Bedros Kilisesi, bulunduğu konum ve toplumsal yapısından dolayı tekrardan kilise işlevi verilemediğinden kültür merkezine çevrilmiştir. İnsanların müzik, tiyatro, söyleşi, düğün gibi organizasyonlar için geldiği zamanlarda yapıya zarar verilmemesi ve birçok faaliyette kullanılması için sabit sahnesi ve oturma elemanları yapılmamıştır. Böylece yapıya zarar verilmemiş ve birçok sosyal ve kültürel aktivitenin kullanabileceği çok amaçlı bir mekan haline gelmiştir. Kilise girişine asılan niteliksiz reklam panoları ve yapının iklimlendirmesi için kullanılan iklimlendirme elemanlarının iç ve dış cephe görüntüsünü bozduğu görülmektedir. Yapının kültür merkezi olarak kullanılması bir önceki işlevine göre yapıyı daha sürdürülebilir bir mekan haline getirmiştir.

Şekil 24. Aziz Bedros Kilisesi

Şekil 25. Aziz Bedros Kilisesi

4.4 Nizip Fevkani Kilisesi

Konumu: Nizip Fevkani Kilisesi Gaziantep Nizip ilçesi, Fevkani Mahallesi, Bahçe Sokak, 542. Ada, 3. Parsel üzerinde bulunmaktadır. Çevresinde konut, sağlık ocağı ve çocuklar için oyun alanı bulunmaktadır.

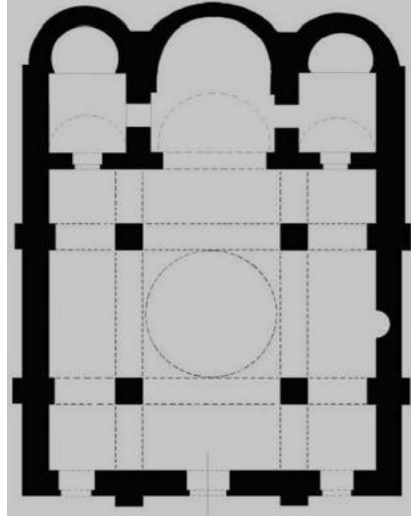
Tarihsel Gelişimi: Nizip Fevkani Kilisesi inşa tarihi tam olarak bilinmesede mimarisi ve yapı tarzına bakılarak VI. yüzyılda, Bizans döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Fakat vakıf kaynaklarında inşa tarihi XI-XII. yüzyıl olarak geçmektedir (Gaziantep İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2007). 1800'lü yıllarda camiye çevrilen yapı bir asıra yakın cami olarak kullanılmıştır. 1888 yılında inşa edilen Şihlar Cami ve 1904 yılında Molla Ahmet Cami'nin inşa edilmesinden sonra kilise atıl durumda kalmıştır. 1970 yılında belediyeye ait depo olarak kullanılan yapı, 1971 yılından sonra ise tek el idaresine kullanılması için kiraya verilmiştir (Eker, 2006).

Şekil 26. Nizip Fevkani Kilisesi (Aintapdata,2018)

Mimari Özellikleri: Nizip Fevkani Kilisesi 19x14.40 metre ebatlarında bir yapıdır. Kiliseye batı cephesinin ortasında bulunan dikdörtgen formlu bir kapıdan girilmektedir. Kapının sağ ve sol kısmında bulunan pencereler, kapı ile aynı formda olup yuvarlak kemer alınlıklıdır. Kapının üst kısmında yuvarlak kemerli iki adet pencere bulunmaktadır.

Kilise dikdörtgen kapalı Yunan Haçı plan tipine sahiptir. Haçın kolları dışarı doğru üçgen alınlık şeklinde inşa edilmiştir. Kilisenin apsisi yarım daire olarak dışarı çıkıntılıdır. Yapının kubbesi iç tarafı kireç taşı, dışı ise kurşun ile kaplanmıştır. Kilisenin kubbe kasnağında 4 adet pencere yapılarak mekan aydınlatılmıştır. Güney cephesinde yer alan büyük pencere kapatılarak mihrap yapılmıştır. Mihrap çok derin olmamakla birlikte sivri kemerlidir. Mihrap süslemesi bulunmamaktadır. Yapı malzemesi olarak bölgede bulunan havara, keymih, kesme taşları kullanılmıştır (Eker, 2006).

Şekil 27. Nizip Fevkani Kilisesi Planı (Eker, 2006)

Şekil 28. Nizip Fevkani Kilisesi Planı (Eker, 2006)

İşlevsel Özellikleri: Nizip Fevkani Kilisesi belirli dönemlerde işlem değişikliğine uğramış, günümüzde atıl durumda kalmış bir tarihi kilisedir. Halkın depo olarak kullanması sebebi ile kilise ağır tahribata uğramıştır. Depo olarak kullanıldığı dönemlerde kilisenin belirli kapı ve pencereleri niteliksiz yapı elemanları ile uygun olmayan biçimde kapatılarak yapıya zarar verilmiştir. 1800'lü yıllarda cami olarak kullanıldığı dönemde güneydoğu yönündeki pencerenin kapatılarak mihrap

yapıldığı görülmüştür. 2010 yılında camiye dönüştürülmesi için girişimde bulunan idareciler, bölge halkının tepkisiyle karşılaşarak bu düşünceden vazgeçmişlerdir. Tarihi kilisenin korunması ve ilçe turizmüne katkı sağlaması amacı ile imza kampanyası başlatılmış olup Gaziantep Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyonu yapılmıştır. Restorasyonu yapılan kilise aktif kullanılması için bir dönem Nizip Engelliler Derneği'ne devredilmiştir. Fakat kullanıcılar için uygun bir mimariye sahip olmayan yapı terk edilerek tekrardan işlevsiz hale gelmiştir. Atıl hale gelen yapı çevredeki bilinçsiz kullanıcılar tarafından pencere ve kapıları kırılarak ağır bir tahribata uğramıştır. Aşırı korumacı yaklaşım ve uygun olmayan işlevlendirme sonucunda yapıya zarar geldiği görülmüştür. Yapının kullanılmaması ve bakımsızlık nedeni ile yapı ömrü azalmaktadır.

7. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Kültür varlığı olarak korunan bu dört kilisenin ibadet yapısı olarak işlevlendirilmesi ve bu işleve uygun olarak kullanılması kamusallığın ön planda tutulmasından kaynaklanmaktadır. Bunun örneği Surp Asdvadzadzin Kilisesi'nin cami olarak işlevlendirilmesinde de görülmektedir. Yapı eski ve yeni işlev olarak ibadet yapısı şeklinde kullanılmaktadır. Her iki işlevde de tek mekana ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple diğer işlevlendirilen yapılara göre plan bütünlüğünün korunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca ibadet yapısının kutsal bir mekan olması sebebi ile kullanıcıların diğer yapılara göre dikkatli olduğu ve daha az zarar verdiği görülmektedir. Bir diğer yeni işlev olarak kültür merkezine çevrilen Aziz Bedros Kilisesi'nde ise yapının faaliyet çeşitliliğinin ve kullanıcı yoğunluğunun (sergi, düğün, konser vb.) diğer yapılara göre fazla olması neticesinde, bilinçsiz kullanıcılar tarafından tahribata uğradığı görülmüştür. Ayrıca bu faaliyetlerin gösterimi için asılan reklam afişlerinin cephe algısını yok ettiği tespit edilmiştir. Kendirli Kilisesi Gaziantep'te yeniden işlev verilen en son kilisedir. Yapının yeni işlevi "Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü" olarak kullanılması planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Yeni işlevdeki kullanıcıların arkeoloji ve kültürel miras ile bağlantılı olmaları, koruma bilinci edindikleri düşünüldüğünden yapının hem güncel kullanımı hem de geleceğe aktarımı açısından olumlu yönde etkilediği görülmüştür. İşlev değişiklikleri arasında atıl durumda kalan Nizip Fevkanı Kilisesi, yapıya sadece işlev verilmesinin yeterli olmayacağı, çağdaş yaklaşımla işlevin yapı ile kullanıcı arasında önemli bir köprü olduğunu atıl durumda kalarak kullanıcılara göstermektedir. Bu değerlendirmelere göre yapının sürdürülebilir olması için çevre, mimari, plan, kullanıcı özellikleri dikkate alınarak en az müdahale yöntemi ile yeni işlev verilmesi gerekmektedir.

Tablo 1. Gaziantep Şehir Merkezinde Bulunan Kiliselerin Genel, Mimari ve İşlev Özelliklerinin Kıyaslandığı Tablo

Gaziantep Şehir Merkezinde Bulunan Kiliselerin Özelliklerinin Kıyaslandığı Tablo		Genel Özellikler					Fiziksel Özellikler					Mimari Özellikler		
Günümüz Adı	Ada/Parsel	Bulunduğu İlçe	Kilise Adı	Yapıldığı Dönem	Mezhep	Günümüz Durumu	Çevrilme Dönemleri	Yapıların Farklı İşlevleri	Bozulmalar	Bütünlük	Plan Tipi	Malzeme	Örtü Sistemi	
1	Kurtuluş Camii 101 Ada 1,2,3 Parsel	Şahinbey	Asdvadzadzin Kilisesi	1892-1893	Gregoryen	Cami	1983-1984	Hapishane	Sonradan Kapatılan Pencere, Yıkılan Çan Kulesi, Kapatılan Duvar Motifleri	+	Katedral	Kesme Taş	Kubbe Kırmızı Çatı	
2	Kendirli Kilisesi 132 Ada 1 Parsel	Şahinbey	Terra Santa	1896-1900	Katolik	Enstitü	2021	Sinema, Lokal	Savaş Döneminde Taş Yüzeyinde Malzeme Kaba, Yıkılan Çan Kulesi,	+	Bazilikal	Kesme Taş	Kırmızı Çatı	
3	Ömer Ersoy Kültür Merkezi 2011 Ada 64 Parsel	Şahinbey	Aziz Bedros	1723	Katolik	Kültür Merkezi	2005	Depo	Dış Cephe Duvarlarında Bitkilendirme, Çatlama, Zemin Döşemelerinde Bozulma	+	Bazilikal	Kesme Taş	Kubbe Kırmızı Çatı	
4	Nizip Fevkanı Kilisesi 542 Ada 3 Parsel	Nizip	Veftane	12.YY	Ortodoks	Atıl	-	Depo	Duvarlarda Bitkilendirme, Çatlama, Zemin Döşemelerinde Çatlama, Sonradan Kapatılan Pencere	+	Bazilikal	Kesme Taş	Kubbe Kırmızı Çatı	

7. SONUÇ

Gaziantep kenti için tarihsel öneme sahip olan kiliseler zaman içerisinde günümüz ihtiyaç ve değişimlerini geleceğe aktarabilmek için yapılara yeni işlevler verilmiştir. Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesindeki amaç yapıyı atıl ve işlevsiz durumdan kurtararak sürdürülebilir ve yaşayan bir yapı haline getirmektir. Yapıların yeniden işlevlendirilme sürecinde; yapının konumu, mekansal kurgusu, çevre ile olan uyumu ve ekonomik etkenler ile değerlendirilerek yeniden işlevlendirilmelidir. Bu etkenlerin yeniden işlevlendirilme neticesinde değerlendirilmemesi bazı sorun ve problemlere yer açmaktadır.

Bu makale kapsamında; Gaziantep şehir merkezinde ve Nizip ilçesinde bulunan 4 adet kilisenin tarihçeleri, literatür taramaları, koruma projeleri incelenerek, alan çalışması ile yapılan müdahaleler gözlemlenmiş olup bu doğrultuda olumlu ve olumsuz yönde değerlendirilmiştir.

Gaziantep'te bulunan kiliseler sahip olduğu işlevden farklı bir işleve dönüştürülürken yeni işleve bağlı olarak nitelikli ve niteliksiz ekler ile kullanım sorunlarının ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Günümüzde Kurtuluş Cami olarak bilinen Surp Asdvadzadzin Kilisesi günümüze kadar farklı amaçlarla kullanılmıştır. Kilise bir dönem hapishaneye dönüştürülmesi sebebi ile bu sırada çıkan isyanlardan dolayı bazı bölgelerinde özgün hasarlar meydana gelmiştir. Kilise hapishane işlevinden sonra camiye dönüştürülmüş Gaziantep'in mimari çeşitliliğine katkı sağlamıştır. Yapının özgün planında çok büyük bir değişiklik olmamıştır. Ancak içerisinde yeni işlev sonrasında oluşan ihtiyaçlar nedeniyle bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunun sebebi ise kilise ve caminin farklı özellikler içeren dini yapılar olmasıdır. Camiye dönüştürüldüğünde kilisenin çan kulesi kaldırılıp yerine nitelikli ek olarak minareler eklenmiştir. Mihrap yönünde bulunan pencere iptal edilerek mihraba dönüştürülmüş ve ahşap minber eklendiği görülmüştür. Kilisenin camiye dönüştürülmesi, yapının ana hatları ile özgün bir şekilde korunmasını sağlamıştır. Yapının cami işlevine çevrilmesi şehrin sembolik bir değeri haline getirmiştir.

Kendirli Kilisesi de şehirde bulunan diğer kiliseler gibi farklı işlevlere çevrilmiştir. Bu işlevlendirmeler arasında kilisenin zemin katının lokal ve halkevi olarak kullanıldığı dönemde ıslak hacimlerin yapıya uygun olmayan niteliksiz ekler kullanılmasının ve yemek pişirme esnasında çıkan buharların yapıya zarar verdiği görülmüştür. Kültür merkezine dönüştürüldüğü dönemde ise yapının tavanı niteliksiz eklerle kapatılıp mekan algısını yok edilmiştir. Yapıdaki özgün kalem işleri ise sıva ile kapatılmıştır. Giriş kapısının hemen üzerine yapılan platform ve yapıya sahne yapılması yapının plan şemasını görsel olarak etkilemiştir. Son dönemde yapılan restorasyon çalışmasından sonra kültür merkezi işlevinden Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü'ne dönüştürülmüştür. Bu aşamada yapıda bulunan niteliksiz ekler kaldırılarak yapının özgün katmanları ortaya çıkmış olup eski görüntüsüne kavuşmuştur. Bu da yerel yönetimin tarihe verdiği önemi göstermektedir. Yapının enstitü işlevine dönüşmesi şehrin eğitimine ve kültürüne katkı sağlayacağı görülmektedir.

Aziz Bedros Kilisesi bir dönem iplik fabrikasının depo alanı olarak kullanılmıştır. Daha fazla eşya depolamak için yapının içerisinde kat yüksekliğini değerlendirilerek muhdes ekler yapılmış ve yapıya zarar verildiği görülmüştür. Bilinçsiz kullanıcılar tarafından kilise içerisinde yakıcı maddeler kullanılması sonucunda yapı duvarlarında zararlar meydana gelmiştir. Yapı fabrikanın içerisinde duvarlarla çevrili kaldığından ana hatları ile korunmuştur. 2008 yılında restorasyon geçiren yapı yeni işlev olarak kültür merkezine dönüştürülmüştür. Sosyal ve kültürel faaliyetler için kullanılan yapı içerisine sabit olmayan oturma elemanları kullanılarak çok yönlü bir merkez olması sağlanmıştır. Kültür merkezi mekansal potansiyelinin yeni işlev için yeterli olduğu görülmektedir. Yapının özgün fiziksel kurgusu korunmuştur. Kültür merkezine dönüştürülmesi sebebi ile yapının kullanıcılar ve çevreye katkısı artmış ve sürdürülebilir bir mekan haline gelmiştir.

Bu çalışma kapsamında incelenen kiliseler aşırı korumacı yaklaşımla sadece onarılıp hiçbir müdahale edilmeden işlevsiz bırakılması o yapının yıpranması ve atıl halde kalarak yapının ömrünü azaltmaktadır. Bunu en açık şekilde Nizip Fevkani Kilisesi'nde görmekteyiz. Yapının restorasyonu yapıldıktan sonra işlevsiz kaldığından, bilinçsiz kullanıcılar tarafından kilise tahribata uğrayarak atıl durumda kalmıştır.

Sonuç olarak zaman içerisinde farklı işlevlere dönüştürülen kiliselerin yanlış işlevlendirme sonucunda yapılarda bozulmalar meydana geldiği belirlenmiştir. Kiliselere yeni işlev verilmeden önce yapının özgünlüğünü bozmayacak şekilde müdahaleler gerektiği gözlemlenmiştir. Yeniden işlevlendirilen yapıların sürdürülebilir ve yapıya zarar gelmemesi için yeni işlevin yapıya ve çevreye uygun olması gerekmektedir. Kiliselerin farklı işlevlere çevrilme sonucunda yapı üzerindeki nitelikli ve niteliksiz eklerde değişkenlik gösterildiği görülmüştür. Yapının işlev değişikliklerinde yapılacak müdahalelerin geri alınabilecek şekilde olması gerekmektedir. Yapılara verilen işlevin, yapıyla uyumlu olmaması ve aşırı korumacı yaklaşımının yapıya zarar vererek atıl durumda kaldığı gözlemlenmiştir. Yapıların atıl duruma gelmemesi ve yaşayan mekanlar haline getirmek için uygulanan yeniden işlevlendirme müdahaleleri önemli bir etken olduğu görülmüştür. Tüm bu hususlara dikkat edilerek yapılan koruma yaklaşımı ile yapıların yaşanabilirliğinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Yazarların Katkısı

Yazarların makaleye olan katkıları eşit orandadır. Bu çalışmada Fernaz ÖNCEL fikir, eleştiri, kritik, yazım dili, makalenin ana çatısının kurulması ve sınırların belirlenmesi konusunda katkıda bulunmuştur. Enes HACIARAP araştırma, veri toplama, analiz, yorum, kaynak taraması, makalenin yazımı ve çizimler konusunda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z.(2009). Tarihi çevre koruma ve restorasyon, *YEM Yayınları*, İstanbul.

AintabData. (2018). Nizip Fevkani (Veftane) Kilisesi. Antep Verileri. <https://www.aintabdata.com/2018/07/31/nizip-fevkaniveftane-kilisesi/> adresinden 06 Ocak 2022 tarihinde alınmıştır.

Altınoluk, Ü. (2008). Binaların yeniden kullanılması, *YEM Yayınları*, İstanbul.

Canbakal, H. (2007). Society and politics in an Ottoman town: 'Ayntab In The 17th Century. *Brill*, Netherlands.

ÇEKÜL, (2013). Gaziantep bir kültür merkezi daha kazandı. <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/gaziantep-bir-kultur-merkezi-daha-kazandi> adresinden 06 Ocak 2022 tarihinde alınmıştır.

- Demir, E. (2021). Ayıntab'da bir cami kilise: Surp Asdvadzadzin Kilisesi (Kurtuluş Cami). *Ortadoğu ve Göç*, 11(1), 111-132.
- Durma, A. 2015. Evliyalılar Şehri Gaziantep. *Erol Yayıncılık*. Samsun.
- Eker, H. (2006) *Nizipteki mimari eserler*. [Yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Gaiagadergi, (2016). Surp Asdvadzadzin Katedrali. <https://gaiadergi.com/foto-2-surp-asdvadzadzin-katedrali%CC%87/> adresinden 01 Şubat 2022 tarihinde alınmıştır.
- Gengeç, E. (2016). *Kiliseden camiye çevrilen yapılar*, [Lisans tezi], Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Denizli.
- Gül, G. (2005), *Gaziantep ili Bey (Kayacık) mahallesi geleneksel doku koruma ve geliştirme önerisi*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Güleken, Ö. N., & Ünal, Z. G. (2018). Gaziantep Kendirli Kilisesi ve Latin Okulu koruma ve restorasyon önerisi. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 2(1), 83-105.
- Güllü, R.E. (2009) . *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gaziantep Ermenileri*. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güllü, H., & Karabekmez, M. (2016). Gaziantep Kurtuluş camisinin deprem davranışının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 7(3), 455-470.
- Hillez Halifeoğlu S. (2016) *Güneydoğu anadolu bölgesinde bulunan ermeni kiliseleri koruma ve kullanım durumları*, [Yüksek lisans tezi], Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- İLKHA. (2021). Gaziantep'in Ayasofya'sı: Kurtuluş Camii. İlke Haber Ajansı. <https://ilkha.com/kultur/gaziantep-in-ayasofya-si-kurtulus-camii-160423> adresinden 06 Ocak 2022 tarihinde alınmıştır.
- Kanalıcı K. A. (2012). *Geleneksel Gaziantep evleri yapı üretim analizi*. Yakın Doğu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Lefkoşa.
- Kartal, M. (2015). *Gaziantep şehrinde rekreasyonel faaliyetlerin dağılışı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kar, D. (2020, Ağustos 31). Ayasofya'nın maketi, Kurtuluşun Camisi Murat Uçaner: Din sömürsünün sebebi halkları daha iyi yönetmek. <http://yenie.net/ayasofyanin-maketi-kurtulusun-camisi-murat-ucaner-din-somurusunun-sebebi-halklari-daha-iyi-yonetmek/> adresinden 01 Şubat 2022 tarinde alınmıştır.
- Kiper, H. P. (2006), Küreselleşme sürecinde kentlerin tarihsel kültürel değerlerinin korunması, Türkiye Bodrum örneği, (1. Baskı), *Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını*, İstanbul.
- Madran, E. (2002). Tanzimat'tan cumhuriyete kültür varlıklarının korunmasına ilişkin tutumlar ve düzenlemeler. *ODTÜ Yayınları*. Ankara.

- Pekol, B. (2010), *İstanbul'da yeni işlevlerle kullanılan tarihi yapıların üslup sorunsalı*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Pralong, A. (Ed.) (2011). Bizans: yapılar, meydanlar, yaşamlar. (Institut français d'études anatoliennes). *IFEA/Kitap yayınevi*, İstanbul.
- Sagır, G. (2014). Kars'ta bir ortaçağ ermeni kilisesi: Taylar Kilise, *TurkishStudies*. 9(10), 929-940
- Tatlıgil, F. (2005). *Gaziantep kentinin geleneksel konut dokusunun ve sosyo-kültürel yapısındaki değişimin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Turanlı, A., & Satıcı, B. (2021). Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: Hayriye Hanım Konağı Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(1), 73-95.
- T. C. Resmî Gazete (1983), Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 23 Temmuz 1983 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18113.pdf> adresinden 01 Şubat 2022 tarihinde alınmıştır.
- Uğursal, S. (2011) *Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank basma sanayi yerleşkesi örneği*, [Yüksek lisans tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Ünal, G. (1998). *Tarihi çevre korumanın bilgisayar destekli bilgi sistemleriyle hazırlanması ve bunun Gaziantep kentsel sit alanında örnekleme*. [Doktora tezi] Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Ünlü, B. & Ünver, R. (2019). İşlevi değişen yapılarda aydınlatma- Myrelaion Sarnıcı, 1. Mimarlık ve Şehircilik Lisansüstü Sempozyumu, *YTÜ Mimarlık Fakültesi*, s.54, İstanbul.
- Venedik Tüzüğü (1964), Uluslararası Tarihi Anıtları Koruma Kuralları. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf adresinden 01 Şubat 2022 tarihinde alınmıştır.
- Yarullina Yıldırım, R. (2015). Gaziantep'te yazar ve şairler. R. Yarullina Yıldırım içinde, Fırat'tan Volga'ya medeniyetler köprüsü (s. 177-191). *Adıyaman Üniversitesi Yayınları*. Adıyaman.
- Yırcalı, F.S (2019). *İşlev değişikliğinin Balıkesir'deki tarihi yapılar üzerindeki etkilerinin araştırılması*. [Yüksek lisans tezi], Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Yüce B. (2010), *Osmanlı son dönemi ile erken cumhuriyet dönemi arasında Gaziantep'te mimari dokunun değişimi*. [Yüksek lisans tezi], İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zeren, M. T. (2010). Tarihi çevrede yeni ek ve yeni yapı olgusu. *Yalın Yayıncılık*. İstanbul.